

ทรัพย์สินทางปัญญากับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน : กรณีการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

ประชาคมอาเซียนมีวัตถุประสงค์หลักในการรวมกลุ่มกันเป็นประชาคมเศรษฐกิจทำหน้าที่เพื่อส่งเสริมพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในภูมิภาค เพื่อรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเกิดความมั่นคงในภูมิภาคและเป็นเวทีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในภูมิภาค ด้วยวัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่มดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการเป็นตลาดเดียวและฐานการผลิตร่วม การเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุนและแรงงานฝีมืออย่างเสรี ตลอดจนการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ เช่น นโยบายการแข่งขัน สิทธิทรัพย์สินทางปัญญา นโยบายภาษี และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการคุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น ดังนั้น สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญไม่แพ้กับการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ และการส่งเสริมการลงทุนเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่ปัจจัยหลายด้านเคลื่อนย้ายอย่างเสรีคือ เรื่องของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทรัพย์สินทางปัญญา คือ ผลงานที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่รัฐรับรองสิทธิให้มีความและนำไปใช้ประโยชน์ในทางพาณิชย์ได้ ซึ่งประเภทของทรัพย์สินทางปัญญาที่ได้รับการคุ้มครองนั้น จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ขึ้นอยู่กับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของแต่ละประเทศ

สำหรับประเทศไทย มีกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่ให้การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา สามารถจำแนกได้เป็น ลิขสิทธิ์ (Copyright) สิทธิบัตร / อนุสิทธิบัตร (Patent / Petty Patent) เครื่องหมายการค้า (Trademark) ความลับทางการค้า (Trade Secret) สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication) การผลิตผลิตภัณฑ์ซีดี (Optical Disk Production) แบบผังภูมิของวงจรรวม (Layout-Designs of Integrated) และภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย (Thai Traditional Knowledge) (วริยา ล้ำเลิศ, ๒๕๕๓)

แต่ประเทศไทยไม่มีกฎหมายเฉพาะที่คุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งที่ประเทศไทยมีองค์ความรู้เดิมอยู่เป็นจำนวนมาก ที่มีการสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน ปัจจุบันการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเพียงกฎหมายใกล้เคียงที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นบางสาขาเท่านั้น ได้แก่ (๑) พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้การคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชใหม่ (๒) พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก พ.ศ. ๒๕๔๒ อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงสาธารณสุข ให้การคุ้มครองตำรับตำรายาสมุนไพร แหล่งอนุรักษ์สมุนไพร และภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย เป็นต้น (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, ๒๕๕๓)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งออกเป็น ๓ หมวด ได้แก่

๑. องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น (Traditional Knowledge) หมายถึง องค์ความรู้วิธีการ ทักษะ นวัตกรรม แนวปฏิบัติหรือการเรียนรู้ที่เป็นผลมาจากกิจกรรมทางปัญญาในรูปแบบดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น มีการสืบทอดและพัฒนาจากรุ่นอดีตสู่รุ่นปัจจุบันผ่านกาลเวลา เช่น องค์ความรู้เกี่ยวกับการทำไวน์ กระชายดำ การทำมิดอร์ญิก การทอผ้าไหม เป็นต้น

๒. การแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Expression of Folklore) หมายถึง การแสดงออกซึ่งองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ปรากฏหรือแสดงให้เห็นในรูปแบบต่างๆ เช่น ตำนาน กวีนิพนธ์ เรื่องเล่า การแสดงออกทางดนตรี การแสดงออกทางกาย การเต้น การแสดงละคร พิธีกรรม และการแสดงออกในสิ่งที่จับต้องได้ เช่น งานศิลปะ รวมถึง ภาพวาด งานจิตรกรรม เป็นต้น

๓. ทรัพยากรพันธุกรรม (Genetic Resource) หมายความรวมถึง ทรัพยากรพันธุกรรม สิ่งมีชีวิต หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสิ่งมีชีวิต หรือองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตของระบบนิเวศ ซึ่งมีประโยชน์หรือคุณค่าตามความเป็นจริงและตามศักยภาพ เช่น พืชสมุนไพรประจำท้องถิ่นที่สามารถนำมา ผลิตยารักษาโรคต่าง ๆ ได้ เป็นต้น (วริยา ล้ำเลิศ, ๒๕๕๗)

ความจำเป็นที่ต้องคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อประกาศความเป็นเจ้าของในสิ่งประดิษฐ์ หรือทรัพย์สินทางปัญญา ป้องกันไม่ให้ผู้อื่นนำสิ่งที่ได้สร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์ และสามารถเผยแพร่ผลงานที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ต่อสาธารณชน ดังนั้น ในยุคของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ที่มีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุนและแรงงานมีฝีมืออย่างเสรี และประกอบกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาด้านเกษตรกรรม และขยายผลสู่นวัตกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญ นำไปสู่ความมั่นคงของประเทศ จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องเร่งรัดการออกกฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะ เพื่อส่งเสริมและสืบทอดภูมิปัญญา อนุรักษ์ และการนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบ เพื่อป้องกันการสูญเสียทรัพยากรความหลากหลายที่มีเป็นจำนวนมากในประเทศ รวมถึงองค์ความรู้ดั้งเดิมและแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สวยงาม อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยเคยมีประสบการณ์มาแล้วในอดีต โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยไปใช้ประโยชน์ของชาวต่างชาติโดยไม่ได้รับอนุญาต จนกระทั่งนำไปจดสิทธิบัตรในประเทศของตน และมีได้ให้ผลประโยชน์แก่ประเทศไทยเท่าที่ควร เช่น กรณี “เปล้าน้อย” พืชสมุนไพรของไทยที่บริษัทซึ่งเกี่ยว ประเทศญี่ปุ่น นำไปสกัดและจดทะเบียนกับองค์การอนามัยโลก (World Health Organization – WHO) ภายใต้ชื่อ “เปลาโนทอล” (Plautol) และพัฒนาเป็นยาภายใต้ชื่อเครื่องหมายการค้า “เคลเน็กซ์” (Kelnac) เป็นต้น

อีกทั้ง ประเทศไทยควรมีหน่วยงานกลางกำกับดูแลเรื่องการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง เพื่อประสิทธิภาพในการบูรณาการและบริหารจัดการ รวมถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน และเพื่อประโยชน์เมื่อมีประเด็นปัญหาเกิดขึ้นจากการเป็นสมาชิกของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

นางสาวเกตุวดี ช่อลัษณ์ดี
นิติกรปฏิบัติการ
ผู้จัดทำ